

Δρ. Δημήτριος Καραμπερόπουλος

Ο Καποδίστριας στα χνάρια του Ρήγα

Ήταν ο Ανώνυμος συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* ο Ιωάννης Καποδίστριας; Οι υποθέσεις του ερευνητή Παναγιώτη Πασπαλιάρη οδηγούν σε αυτό το συμπέρασμα. Γιατί είναι βάσιμες. [TBJ]

Παναγιώτης Γ. Πασπαλιάρης, *Ελληνική Νομαρχία: Ανατύπωση της έκδοσης του 1806 με τα ορθογραφικά της σφάλματα. Ο Μεγάλος Ανορθόγραφος: Μια προσπάθεια ταύτισης*, Ναυπλιεύς, Αθήνα 2021, σελ. 286.

Ένα ζητούμενο της ιστορικής έρευνας, μετά τις πρώτες επανεκδόσεις της *Ελληνικής Νομαρχίας*¹ εδώ και εβδομήντα τόσα χρόνια, είναι η ταυτότητα, το όνομα του Ανώνυμου συγγραφέα της. Στο προεπαναστατικό αυτό κείμενο, που εκδόθηκε στην Ιταλία το 1806, διακηρύσσεται όλο φλόγα πως ήρθε ο καιρός να επαναστατήσουν οι σκλαβωμένοι Έλληνες με τις δικές τους δυνάμεις, ανανεώνοντας έτσι την διακοπείσα από την προδοσία του 1797 προσπάθεια του Ρήγα Βελεστινλή², με το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του.

Ο σπόρος του Ρήγα άρχισε να βλαστάνει στον Ανώνυμο τον Έλληνα της *Ελληνικής Νομαρχίας*, αργότερα στους Φιλικούς και μετά στους επαναστάτες του 1821. Μάλιστα, ο Ανώνυμος συγγραφέας αφιερώνει το βιβλίο του στον Ρήγα, αποκαλώντας τον ιδιαίτερα και «ελευθερωτή της Ελλάδος».

Κατά την ενασχόλησή μας με την *Ελληνική Νομαρχία* δημοσιεύσαμε το 2014 την εργασία «Τι γνώριζε ο ανώνυμος Συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* για τον Ρήγα Βελεστινλή»³ όπου, επιπλέον, τέθηκε ο προβληματισμός μας για την ταύτισή του. Υπήρχε η εμπειρία από τις σχετικές μελέτες μας για τον Ρήγα Βελεστινλή, με την ανεύρεση των προτύπων του *Φυσικής απάνθισματος* και της *Χάρτας*, καθώς με ενδοκειμενικά στοιχεία τεκμηριώσαμε το βιβλίο *Τα Ολύμπια* πως είναι μετάφραση του Ρήγα και όχι κάποιου φίλου του, όπως υποστηριζόταν από τον Κωνσταντίνο Άμαντο και έως πρόσφατα μνημονευόταν⁴.

Στη δεύτερη μελέτη μας, το 2015, με τίτλο «Τα πρώτα ενδοκειμενικά στοιχεία για την ταύτιση του Ανώνυμου συγγραφέα της *Ελληνικής Νομαρχίας*»⁵ καταλήγαμε στο συμπέρασμα πως «[η] υπόθεση εργασίας, που ξεκινήσαμε με την διερεύνηση του κειμένου της ‘‘Ελληνικής Νομαρχίας’’ με σκοπό να εντοπιστούν ενδοκειμενικά χαρακτηριστικά στοιχεία για τον Ανώνυμο

¹ Ν.Β. Τωμαδάκη, (επιμ.) *Ελληνική Νομαρχία Ανωνύμου του Έλληνα*, Αθήνα 1948. Γ. Βαλέτα (επιμ.), *Ανωνύμου του Έλληνα, Ελληνική Νομαρχία*, Αποσπερίτης, Αθήνα 41982.

² Δημητρίου Καραμπερόπουλου, *Ρήγας Βελεστινλής και το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2017.

³ Δημ. Καραμπερόπουλου, «Τι γνώριζε ο Ανώνυμος συγγραφέας της ‘‘Ελληνικής Νομαρχίας’’ για τον Ρήγα Βελεστινλή», *Νέα Εστία*, τόμ. 175, τεύχ. 1862, Ιούνιος 2014, σελ. 684-693.

⁴ Δημ. Καραμπερόπουλου, «Η Γαλλική Encyclopédie ένα πρότυπο του έργου του Ρήγα ‘‘Φυσικής απάνθισμα»», *Ο Ερασιστής*, τόμ. 21/1997, σελ. 95-128, *Η Χάρτα της Ελλάδος του Ρήγα. Τα πρότυπά της και νέα στοιχεία*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1998, *Ο Ρήγας μεταφραστής των Ολυμπίων του Μεταστάσιο*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, 2001.

⁵ Δημ. Καραμπερόπουλου, «Τα πρώτα ενδοκειμενικά στοιχεία για την ταύτιση του Ανώνυμου συγγραφέα της *Ελληνικής Νομαρχίας*», *Νέα Εστία*, τόμ. 177, τεύχ. 1865, Μάρτιος 2015, σελ. 184-205.

συγγραφέα της, προσφέρει δύο σημαντικές πληροφορίες για την προσωπικότητά του, ότι πρώτον δυνατόν να ήταν γιατρός, ή να είχε σπουδάσει ιατρική, ή να είχε ιδιαίτερα πολλές ιατρικές γνώσεις και, δεύτερον, δυνατόν να ήταν Ηπειρώτης ή να είχε ζήσει στην Ήπειρο και να είχε τις σχετικές γνώσεις που καταγράφει στην *Ελληνική Νομαρχία* και τις οποίες παραθέσαμε».

Αν ο Ανώνυμος συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* έχει γράψει και άλλα κείμενα, προσθέταμε, με τη συστηματική έρευνα και τη μελέτη τους και τον εντοπισμό ενδοκειμενικών τεκμηρίων θα είναι δυνατόν να ανευρεθεί το όνομα του. Εάν όμως δεν έχει γράψει άλλο κείμενο τότε θα μείνει «Ανώνυμος».

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ;

Πριν από λίγους μήνες, τον Σεπτέμβριο του 2021, ο συγγραφέας Παναγιώτης Πασπαλιάρης εξέδωσε το παρουσιαζόμενο βιβλίο, που περιέχει ένα εισαγωγικό κείμενο (σελ. 9-130), όπου καταθέτει την προσπάθειά του για την ταύτιση του Ανώνυμου συγγραφέα. Ο Πασπαλιάρης παραθέτει τεκμήρια υποστηρίζοντας ότι ο συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* θα μπορούσε να είναι ο Ιωάννης Καποδίστριας. Στη συνέχεια δημοσιεύει το κείμενο της *Ελληνικής Νομαρχίας* του 1806 «με τα ορθογραφικά της σφάλματα» (σελ. 139-286).

Ιωάννης Καποδίστριας. Δωρεά Αναγνωστικής Εταιρείας Κερκύρας.

Το 2008 λέει ο Πασπαλιάρης, είχε αναλάβει να γράψει μια σύντομη βιογραφία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια για τη σειρά των βιβλίων του ΣΚΑΪ «Οι Μεγάλοι Έλληνες», που επανεκδόθηκε από την εφημερίδα *Η Καθημερινή* το 2016. Ως τότε πίστευε ότι «η εισφορά του (Κυβερνήτη) αφορούσε στη διακυβέρνησή του, η οποία δεν ήταν και η πλέον φιλελεύθερη». Στη συνέχεια, αποφάσισε, το 2020, να συγγράψει μια «διευρυμένη, ακριβέστερη και πάντα επιστημονικά στοιχειοθετημένη βιογραφία», σαν χρονικό, μελετώντας «τις πρωτογενείς πηγές ανά έτος». Έτσι, φθάνοντας η ερευνά του στο έτος 1806, άρχισε να μελετάει την *Ελληνική Νομαρχία*. Η έκπληξή του ήταν μεγάλη, γιατί συναντούσε γνώριμα κείμενα από τις ενασχολήσεις του με τα κείμενα του Καποδίστρια, όπως στους τόμους του *Αρχείου Ιωάννη Καποδίστρια*, που από το 1976 είχαν αρχίσει να εκδίδονται στην Κέρκυρα (σελ. 101).

Το εισαγωγικό μέρος του βιβλίου αρθρώνεται σε κεφάλαια, στα οποία ο συγγραφέας συσχετίζει την πολιτική τακτική του Καποδίστρια με την *Ελληνική Νομαρχία*, παραθέτοντας

αποσπάσματα από γνωστά κείμενα του Καποδίστρια με αντίστοιχα της *Ελληνικής Νομαρχίας*, που τεκμηριώνουν την άποψή του.

Σύμφωνα με το πρώτο ενδοκειμενικό χαρακτηριστικό στοιχείο της έρευνά μας για τον Ανώνυμο συγγραφέα της *Ελληνικής Νομαρχίας*, διαπιστώνεται ότι η ιατρική ιδιότητα του συγγραφέα της τηρείται στο πρόσωπο του Ιωάννη Καποδίστρια, ο οποίος ως γνωστόν σπούδασε στην Ιατρική Σχολή της Πάδοβας, από όπου έλαβε το πτυχίο το 1797 και, στη συνέχεια, άσκησε την ιατρική στην Κέρκυρα, όπου μάλιστα ίδρυσε και τον πρώτο ελληνικό Ιατρικό Σύλλογο.

Για το δεύτερο ενδοκειμενικό χαρακτηριστικό στοιχείο του Ανώνυμου σημειώσαμε στην μελέτη μας πως, σε 23 μέρη της *Ελληνικής Νομαρχίας*, γίνεται αναφορά στην Ήπειρο, τα Ιωάννινα, τους Γιαννιώτες, τον Αλή Πασά, τον Ιερόθεο Μητροπολίτη Ιωαννίνων, τους Σουλιώτες, τον λόγιο παπά-Ανδρέα Ιδρωμένο και τον Ιγνάτιο, Μητροπολίτη Άρτας. Ως εκ τούτου, πρέπει να απαντηθεί το ερώτημα αν ο Καποδίστριας ήταν δυνατόν να γνωρίζει τα σχετικά με την Ήπειρο, τους Ηπειρώτες και τη γενικότερη κατάσταση με τον Αλή Πασά και τους Σουλιώτες, ώστε να τεκμηριωθεί και το δεύτερο στοιχείο της ταυτότητας του Ανώνυμου της *Ελληνικής Νομαρχίας*.

Καταρχάς, επισημαίνεται η ύπαρξη μιας άμεσης σχέσης του Καποδίστρια με την Ήπειρο. Ο Πασπαλιάρης αναφέρει πως η οικογένεια Καποδίστρια κατείχε μεγάλη περιουσία στην Ήπειρο, στο Βουθρωτό, προικώ από την μητέρα του, από όπου είχε μεγάλα εισοδήματα (σελ. 112). Μάλιστα, προσθέτει, όταν ο Αλή Πασάς κατέλαβε το Βουθρωτό, το 1798, απαλλοτρίωσε την περιουσία χωρίς αποζημίωση. Χαρακτηριστικά σημειώνει:

«Ο Καποδίστριας ήταν αταλάντευτος εναντίον του από την αρχή μέχρι το τέλος του Αλή...Φαίνεται πως είχε προσωπικούς λόγους να επιτεθεί με πιο σκληρούς χαρακτηρισμούς και επίθετα, τόσο προς αυτόν, όσο και προς το τσιράκι του, τον Ιερόθεο. Το 1798, όταν οι Γάλλοι κατέλαβαν τα Επτάνησα, ο Αλή βρήκε την ευκαιρία να εκστρατεύσει και να καταλάβει την απέναντι της Κέρκυρας ακτή και το Βουθρωτό, που μπορεί να μην ήταν σημαντική πόλη, αλλά εκεί, στην περιοχή Βρίνο, βρισκόταν το βασικό περιουσιακό στοιχείο των Καποδίστρια, προικώ από τη μητέρα, Αδαμαντίνη Γονέμη. Επρόκειτο για μεγάλες εκτάσεις γης και για την εκμετάλλευση των χρυσοφόρων ιχθυοκαλλιεργειών της περιοχής».

Ο Αλή Πασάς, κατά τον Πασπαλιάρη, «απαλλοτρίωσε τα κτήματα, αλλά μάλλον δεν πλήρωσε τις αποζημιώσεις, καθώς η ‘‘Επτάνησος Πολιτεία’’ μετ’ επιτάσεως ζητούσε από αυτόν το Βουθρωτό πίσω, το 1804. Την ίδια χρονιά ο περιηγητής Leake επισκέφθηκε το Βουθρωτό και υπολόγισε σε 350.000 λίτρες τα παραγόμενα ψάρια, ενώ εκτρέφονταν μεγάλα κοπάδια ζώων και υπήρχαν κηπευτικά. Μισθωτές της εκμετάλλευσης από τον Αλή πασά ήταν δυο έμποροι από τα Καλάβρυτα και ο επίσκοπος Ιωαννίνων, ο Ιερόθεος».

Ο Καποδίστριας στην Κέρκυρα δεν ασκούσε μόνο την ιατρική. Συμμετείχε και στην διοίκηση της νεοσύστατης από το 1800 Ιονίου Πολιτείας. Το 1803, «ορίστηκε Γραμματέας της Επικρατείας για τις εξωτερικές σχέσεις, το εμπόριο και τη ναυτιλία, από τον Ρώσο επιτετραμμένο Μοτσενίγο» (σελ. 42). Αυτή η ιδιότητά του του έδινε την ευκαιρία να έχει άμεση γνώση των δραστηριοτήτων του Αλή Πασά, καθώς και των αγώνων των Σουλιωτών. Εξάλλου, στην Κέρκυρα και στα άλλα νησιά της Ιονίου Πολιτείας κατέφευγαν οι Ηπειρώτες για να σωθούν από την σκληρότητα του τυράννου τους.

Ως εκ τούτου, ο Καποδίστριας εκ της θέσεώς του μπορούσε να γνωρίζει τους αγώνες των Σουλιωτών, καθώς και μερικά χαρακτηριστικά τους, που παρατίθενται σε 6 μέρη της *Ελληνικής Νομαρχίας*, τα οποία έχουμε επισημάνει. Επίσης, θα είχε ενημερωθεί για την θηριωδία του Αλή Πασά, για τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλε τους σκλαβωμένους, για τον τρόπο να αρπάζει τις περιουσίες των κατοίκων, να τους εκμεταλλεύεται, να έχει τον Μητροπολίτη Ιωαννίνων Ιερόθεο συνεργάτη του στην παρακολούθηση των κατοίκων – δεδομένα για τα οποία γίνεται αναφορά σε αντίστοιχα 12 μέρη της *Ελληνικής Νομαρχίας*, όπως έχουμε αναφέρει στην σχετική εργασία μας.

Ακόμη, σε δύο μέρη του βιβλίου (σελ. 220 και 247) της *Ελληνικής Νομαρχίας* μνημονεύεται ο λόγιος παπά-Ανδρέας Ιδρωμένος, ο οποίος, αρχές του 1804, κατέφυγε στην Κέρκυρα. Ο Καποδίστριας, το 1804, διόρισε τον παπα-Ανδρέα Ιδρωμένο δάσκαλο (σελ. 48).

Στο σημείο αυτό διατυπώνεται μια ένσταση: στη σελ. 163 της *Ελληνικής Νομαρχίας*, για τους αγώνες των Σουλιωτών, ο Ανώνυμος αναφέρει τη φράση: «είμεθα μάρτυρες αυτόπται των κατορθωμάτων των». Ο Πασπαλιάρης ισχυρίζεται βάσιμα ότι «είναι σίγουρο πως δεν εννοεί εδώ ότι πολέμησε μαζί τους. Μάρτυρες των κατορθωμάτων τους ήταν τα χρόνια αυτά οι Επτανήσιοι, καθώς εκεί κατέφευγαν οι Σουλιώτες μετά την ήττα τους από τον Αλή, και από εκεί εξορμούσαν για νέες περιπέτειες» (σελ. 31).

Καταλήγαμε στην εργασία μας πως ο Ανώνυμος «είναι γνώστης των αγώνων των Σουλιωτών εναντίον του τυράννου Αλή Πασά, καθώς επίσης και των διάφορων γεγονότων των κατοίκων των Ιωαννίνων, στοιχεία που θα πρέπει να αποκλείσουν τους υποδειχθέντες ως συγγραφείς της *Ελληνικής Νομαρχίας*», όσοι δεν είχαν εμπειρίες από τη ζωή της Ηπείρου, των Σουλιωτών και της καθόλου πολιτείας του Αλή Πασά». Τα στοιχεία αυτά ταιριάζουν θαυμάσια στον Καποδίστρια, ο οποίος εκείνη την εποχή ήταν Γραμματέας Επικρατείας για τις εξωτερικές σχέσεις, το εμπόριο και τη ναυτιλία της Ιονίου Πολιτείας, συνεπώς άμεσος γνώστης της κατάστασης στην Ήπειρο.

ΗΤΑΝ ΑΝΟΡΘΟΓΡΑΦΟΣ Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ;

Στο κεφάλαιο «Ο μεγάλος ανορθόγραφος» (σελ. 37-41), ο Πασπαλιάρης επισημαίνει πως η ανορθογραφία του Ανώνυμου ταιριάζει και στον Καποδίστρια, ο οποίος δεν είχε βασική ελληνική εκπαίδευση, αλλά ιταλική και γαλλική. Γι' αυτό εξάλλου αναγράφει το όνομα του Ρήγα ως «Ρίγας», που είναι απλή μεταφορά από τα γαλλικά, που συνήθιζε να χρησιμοποιεί. Έτσι αναγράφεται και στο ανώνυμο χειρόγραφο που βρέθηκε στο Αρχείο του με τίτλο «*Les dernier adieux de Riga à ses Compatriotes*»⁶, το περιεχόμενο του οποίου είναι παρόμοιο με εκείνο της *Ελληνικής Νομαρχίας*, δίδοντας έτσι την ιδέα πως και αυτό θα είναι δικό του κείμενο.

Ας προσθέσουμε πως, σε επιστολή του της 20ής Φεβρουαρίου 1811, ο Καποδίστριας έγραφε στον Ιγνάτιο Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας: «όταν μετρήσω το βάθος της αμαθείας μου εις την πατρικήν γλώσσαν, ο τρίβολος της συνειδήσεως ελέγχει και παιδεύει ως επί το πλείστον το πνεύμα μου»⁷. Επί πλέον, τα κείμενα της *Ελληνικής Νομαρχίας* γράφτηκαν τμηματικά σε διαφορετικούς χρόνους, ορισμένα στα ιταλικά, άλλα στα γαλλικά και μερικά στα ελληνικά, οπότε η εσπευσμένη έκδοσή της στην Ιταλία δεν θα του έδωσε τον χρονικό περιθώριο να ελέγξει συστηματικά το κείμενό της.

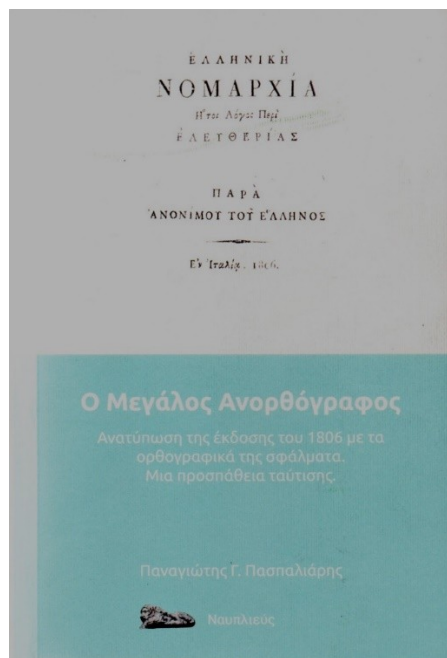
⁶ Σπυρίδωνος Μ. Θεοτόκη, *Οι τελευταίοι χαιρετισμοί του Ρήγα εξ ανεκδότων χειρόγραφων του Αρχείου το Ι.Α. Καποδίστρια*, Αθήνα 1931.

⁷ Εμμ. Πρωτοψάλτη, *Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας (1766-1828), Ι. Βιογραφία*, Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας, τόμ. 4, τεύχ. 1, επαντύπωση Αθήνα 1980, σελ. 84.

Γιατί όμως ο Ανώνυμος της *Ελληνικής Νομαρχίας* προτιμά τον όρο «Έλληνες», ενώ ο Καποδίστριας, στις επιστολές του προς τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο και στον γραμματέα του, τον Μόστρα, χρησιμοποιεί τον όρο «Γραικοί»; Ο Πασπαλιάρης δίνει την εξήγηση πως στο περιβάλλον της αυτοκρατορικής αυλής, όπου τότε βρίσκονταν ο Καποδίστριας, γνώριζαν μόνο τους «Γραικούς». Ο όρος «Έλληνες» παρέπεμπε στον Ρήγα Βελεστινλή, τον Περραιβό και τον παπά-Ανδρέα Ίδρωμένο. Εύστοχα συμπληρώνει ότι «θα πρέπει να ήταν αρκετά αφελής να προσαγορεύει τον εαυτόν του Έλληνα σε επιστολές που σίγουρα διαβάζονταν και από αστυνομία και λογοκριτές, εκτός των παραληπτών».

Συμπερασματικά: η πρόταση Πασπαλιάρη, ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας είναι ο ανώνυμος συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας*, συμφωνεί με τα δυο ενδοκειμενικά χαρακτηριστικά του Ανώνυμου που έχουμε παρουσιάσει στη δική μας εργασία: ότι αυτός πρέπει να είναι ιατρός και να έχει γνώση των καταστάσεων στην Ήπειρο με τους Σουλιώτες και τον Αλή Πασά. Επί πλέον, ο Πασπαλιάρης προσκόμισε και άλλα στοιχεία από γραπτά κείμενα του Καποδίστρια, επιβεβαιώνοντας έτσι την διατυπωμένη υπόθεσή μας, ότι αν ο Ανώνυμος έχει δημοσιεύσει και άλλα κείμενα οπωσδήποτε θα ταυτιστεί με τη συστηματική έρευνα των ενδοκειμενικών στοιχείων τους. Ελπίζουμε πως ο Παναγιώτης Πασπαλιάρης θα συνεχίσει τη σημαντική έρευνά του προσκομίζοντας και άλλα κείμενα του Καποδίστρια, που να συσχετίζονται με τα κείμενα της *Ελληνικής Νομαρχίας*, ώστε να μην υπάρχει ουδεμία αμφιβολία περί της ταυτίσεώς του με τον Ανώνυμο συγγραφέα.

(Δημοσιεύθηκε στο περιοδικό *The Books' Journal*, τεύχ. 129, Απρίλιος 2022, σελ. 58-59)

Η σελίδα τίτλου του παρουσιαζόμενου βιβλίου του Παναγιώτη Πασπαλιάρη.